

Övergivna områden med vild natur i staden

- värden och attityder

SLU

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds - och jordbruksvetenskap

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Examen: Kandidatexamen

Titel (sve): Övergivna områden med vild natur i staden – värden och attityder

Titel (eng): Abandoned places with wild nature in the city – values and attitudes

Ämne: Landskapsplanering

Nyckelord: övergivna områden, ruderatmark, urban natur, vild natur, värde, attityd, Malmö, Gyllins trädgård

Författare: Anna Brånhult

Handledare (SLU/extern): Christine Haaland, Område Landskapsutveckling, SLU Alnarp

Examinator (SLU/extern): Mattias Qviström, Område för Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Kurskod: EX30131

Kurstitel: Skriva om landskap

Omfattning (hp): 15 hp

Nivå och fördjupning: Grund C

Ort, månad, år: Alnarp, Juni, 2010

Självständigt arbete vid LTJ - fakulteten

Alla bilder är tagna av författaren

Fotot på framsidan är taget i Gyllins trädgård, Malmö

Sammandrag

Stadens landskap kan förändras snabbt, nya områden exploateras och andra överges. Att bygga tätt har blivit ett populärt sätt att expandera städer på då det anses spara värdefull mark utanför städerna. Men vilken mark är det som ska bebyggas inne i staden? Har inte dessa områden några egenskaper som är värda att bevara?

Denna uppsats redogör för vilka värden övergivna områden med vild natur i urban miljö kan ha, samt vilka attityder det finns till dessa. Genom en litteraturstudie har olika värden, som till exempel ekologiska sociala och upplevelsemässiga, applicerats på dessa platser. Attityder har undersökts bland annat genom att studera material från Boverket och Malmö stad. Miljöpsykologisk forskning har studerats för att få en bild av befolkningens attityder till övergivna områden med vild natur i staden. Gyllins trädgård i Malmö har studerats som ett exempel på ett sådant område.

Slutsatserna av arbetet är att det finns värden på övergivna platser med vild natur som är unika för dessa områden och att de kan bidra till mångfalden av grönytor i en stad. Dessa platser har faktorer som gör att de kan uppfattas negativt men har även kvaliteter som kan uppskattas. Språkbruk kan användas för att påverka attityden till dessa platser och kan även ha en inverkan på platsens uppfattade värde. Myndigheter som Boverket förespråkar en förtätning av staden på bland annat dessa ytor vilket skulle kunna medföra att eventuella värden på dessa platser försvinner.

Sökord: övergivna områden, ruderalmark, urban natur, vild natur, värde, attityd, Malmö, Gyllins trädgård

Abstract

The landscape in a city can change fast, new areas are being colonized and others are abandoned. Urban containment is a popular planning strategy today, since it is considered to restrain urban sprawl. But what lands are being built on in the cities to spare the lands outside urban areas? Don't they possess any values that are worth protecting?

This paper describes values and attitudes to abandoned areas with wild nature in the city. Through a literature study different values, for example ecological, social and recreational values, has been applied on these areas. Attitudes have been examined by studying material from Boverket and the City of Malmö, Sweden. Research in environmental psychology has been studied to get an understanding of the citizens' attitudes to abandoned areas with wild nature in the city. Gyllins trädgård in Malmö has been examined as an example of such area.

The conclusions of this paper are that abandoned areas with wild nature has values that are unique for these places and they can contribute to a multitude of green areas in a city. These areas also have factors that make citizens experience them in a negative way, but they also have qualities that can be appreciated. Terminology can be used to affect the attitude to these places and have an effect on the experienced value. Authorities like Boverket advocate urban containment as planning strategy in cities which can result in abandoned areas with wild nature being colonized. This could bring that any values on these areas disappear.

Keywords: abandoned areas, wasteland, brownfield, urban nature, wild nature, value, attitude, Malmö, Gyllins trädgård

Innehållsförteckning

Sammandrag	3
Abstract	4
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Mål och syfte	7
1.3 Metod och material	7
2. Värden med övergivna områden med vild natur	8
2.1 Sociala värden	8
2.2 Ekologiska värden	8
2.3 Upplevelsevärden	10
2.3.1 Parkkaraktärer	11
2.3.2 Fascination och preferensmatrisen	12
2.4 Värden för barn	13
2.5 Diskussion om värden	13
3. Attityder till övergivna områden med vild natur	15
3.1 Skräpmark eller värdefullt naturområde – Terminologi	15
3.2 Myndigheternas attityder	16
3.2.1 Staten och Boverket	16
3.2.2 Malmö kommun	17
3.3 Skräck och förtjusning – befolkningens attityder	18
3.4 Diskussion om attityder	20
4. Gyllins trädgård	22
4.1 Läge och historia	22
4.2 Gyllins trädgård idag	23
4.3 Värden på platsen idag	24
4.4 Från vildmark till naturpark – utvecklingen av området	26
5. Avslutande diskussion	29
Referenser	31
Tryckta källor	31
Elektroniska källor	32

1. Inledning

1.1 BAKGRUND

Att grönområden är viktiga för att människor ska må bra är de flesta överrens om. Forskning visar att kontakt med grönska bland annat minskar stress och psykisk utmattning samt hjälper människor att koncentrera sig och att koppla av från vardagen (Kaplan et al. 1998 sid. 16-18, Grahn 1997 sid. 54-56). Gröna miljöer kan också förbättra människors rörlighet, kondition och inlärningsförmåga (Malmö stad 2003 sid. 9). I en urban miljö är det extra viktigt med grönområden eftersom tillgången till natur är begränsad. Biologisk mångfald och ett varierat utbud av parker och grönområden är ett mål för många kommuner, men vad är egentligen ett grönområde? Förutom de mer självklara delarna som parker och naturområden, vad har staden för gröna kvalitéer att erbjuda?

I en stad kan landskapet förändras snabbt, nya områden exploateras och andra överges eller blir över mellan olika markfunktioner. Det finns många benämningar för sådana platser. Ruderatmark, skräpmark och ödetomter är några. På engelska används bland annat ord som wasteland, brownfield och SLOAP (space left over in planning). Gemensamt för dessa områden är att de inte har någon föreskriven funktion och de blir lite eller inte alls omhändertagna. De ses ofta också som områden med lite eller inget värde (Jorgensen & Tylecote 2007 sid 444 & 452, Gilbert 1992 sid. 5).

Förtätning är idag ett populärt begrepp inom stadsbyggnad för att lösa tillväxten av städer. Som ett alternativ till att staden breder ut sig över landskapet på till exempel god åkermark ska staden växa inåt, genom att förtäta befintliga strukturer (Boverket 2004 sid. 22). De flesta förespråkarna för förtätning framhåller också att detta inte ska ske på bekostnad av befolkningens tillgång till bostadsnära grönområden. Ett argument till denna planeringsstrategi är att detta sparar värdefull mark utanför städerna, men vilken mark är det som ska bebyggas inne i städerna? Enligt Boverket ska förtätningen av staden bland annat ske genom att bygga på ödetomter (Boverket 2004 sid. 60). Om dessa ödetomter har gröna kvaliteter och används för rekreation skulle det kunna innebära att värden går förlorade.

Den här uppsatsen fokuserar på övergivna och överblivna områden i urban miljö med vilt växande vegetation. Orden som används är vild och oskött natur samt övergivna områden. Med oskött och vild natur menas vegetation som det inte utförs någon skötsel på. Den kan vara självsådd, eller planterad och sedan förvildad. Skillnaden mellan ett övergivet område och ett överblivet område är att det övergivna har haft en funktion som sedan upphört. Det överblivna är ett resultat av andra områdets funktion, det är inte övergivet eftersom det kanske inte har haft någon uttalad egen funktion från början. I det här arbetet används övergivna områden synonymt med överblivna på grund av att det inte är om platsen är övergiven eller överbliven som är det väsentliga, utan att det växer vild vegetation på platsen.

Som ett exempel på ett övergivet område med vild natur undersöks Gyllins trädgård i Malmö kommun. Området har varit platsen för en plantskola som startades av Knut Gyllin i början av 1900-talet. Efter att verksamheten lades ner ca 70 år senare lämnades platsen att växa igen (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 4). Idag är planerna att göra Gyllins trädgård till en naturpark i anknytning till ett nytt bostadsområde.

1.3 MÅL OCH SYFTE

Målet med den här uppsatsen är att undersöka fenomenet övergivna platser med vild natur i staden för att redogöra för vilka attityder det finns till dessa samt vilka värden de har. Troligtvis hänger attityden till en plats och dess upplevda värde starkt ihop, därför är målet att få med båda dessa aspekter. Arbetets frågeställningar är:

- Vilka värden har övergivna områden med vild natur i urban miljö?
- Vilka attityder finns det till dessa områden?
- Hur ser Malmö kommun på övergivna områden med vild natur i exemplet Gyllins trädgård och hur har platsens värden hanterats i de nya planerna för området?

Syftet är att belysa värden med övergivna områden med vild natur i staden, att bredda synen på vad gröna kvaliteter innebär och att bidra till kunskapen om attityder till övergivna områden med vild natur i staden.

1.4 METOD OCH MATERIAL

Litteraturstudie har använts som metod för arbetet. Vetenskapliga artiklar, böcker och andra publikationer har använts. Eftersom det används en hel del olika termer på både engelska och svenska har olika sökord använts för att hitta relevant material. Orden som använts är: oskött natur, vild natur, ruderalmark, övergivna områden, urban wilderness, wasteland, brownfield, urban woodlands, wild urban nature och left over spaces. Malmö kommuns publikationer har studerats för att få svar på frågor gällande Malmös grönområden generellt och Gyllins trädgård.

Då målet för den här uppsatsen var att göra en mer generell och övergripande studie av det valda ämnet valdes litteraturstudie som främsta metod. En plats i Malmö kommun har valts ut för att ge ett exempel på en övergiven plats med vild vegetation. Målet är att med hjälp av denna plats applicera och försöka belysa de värden och attityder som kommit fram under arbetets gång. Malmö kommun valdes på grund av att kommunen ligger i ett slättlandskap med få sparade naturområden. Vild natur ses troligen då som extra värdefullt. Gyllins trädgård valdes eftersom området är speciellt på så sätt att det inte är ett övergivet industriområde, som många övergivna platser är, utan en gammal handelsträdgård som övergivits vilket har gett andra förutsättningar på platsen än vad en klassisk ruderalmark har. Det har gjorts studier om ruderalmarker i Malmö tidigare, till exempel Limhamns bangård i Malmö (Gustavsson 2001 sid. 41-53), förhoppningsvis kan Gyllins trädgård belysa andra sidor av övergivna platser och vild natur i staden. Programmet för den blivande naturparken på området har studerats och jämförts med den nuvarande situationen för att undersöka vad förslaget har för konsekvenser.

2. Värden med övergivna områden med vild natur

Det finns ett antal olika aspekter på en plats värde. Det kan vara ekonomiska värden som en mineralfyndighet, historiska värden som en fornlämning eller andliga värden som en helig plats. När det gäller grönområden kan kommuner framhålla rekreativa värden, biologiska värden och så vidare. Platser kan få sitt värde genom att fylla en funktion. En väg fungerar som transportyta och gör att människor kan ta sig från en plats till en annan, ett torg kan fungera som en mötesplats, en plats för handel eller som en arena för demonstrationer. En gräsmatta i en park kan fungera som picknickplats eller fotbollsplan.

Vad finns det för värden på en övergiven eller överbliven plats? Vid en första tanke är det kanske en del som skulle säga – inga, varför skulle platsen annars vara övergiven? Men av vem är platsen övergiven? En plats kanske inte är oanvänd för att den är övergiven eller överbliven. Ett område kan fylla en funktion som det inte var planerat för från början, och måste förresten alla platser ha en funktion? Denna del av arbetet tar upp ett antal värden som kan finnas på övergivna och överblivna platser med vild natur. Tyngden ligger på upplevelsevärden men en del fysiska värden som biologiska och ekologiska behandlas också.

2.1 SOCIALA VÄRDEN

Sociala värden med övergivna platser är inte specifikt för övergivna platser med vild natur, utan för övergivna platser generellt. De är dock en viktig aspekt även för de övergivna områdena med vild natur. När det gäller urbana platser finns det en tendens att skilja på platser som är ordnade, kontrollerade, och homogena samt platser som är oordnade, kaotiska och osammanhängande (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 452). De övergivna platserna ordnas in under det senare. Ett uttryck för sådana platser är "loose space" som beskrivs som platser i en stad som har blivit beslagtagna av invånarna för att bedriva aktiviteter som dessa inte från början var avsedda för (Franck & Stevens 2007 sid. 2 & 35). Det är alltså människornas aktiviteter som gör en plats "loose". Eftersom många övergivna platser inte har någon föreskriven funktion kan varje person använda området fritt som de själva vill. Här kan aktiviteter som det inte finns plats för någon annanstans i staden få rum, folk kan med en viss frånvaro av sociala konventioner göra saker de inte kan göra på andra platser i staden (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 455).

Övergivna områden fyller en funktion i en urban miljö som fria platser där aktiviteter inte är påvisade och där olika människors egna aktiviteter kan få äga rum. Detta kan liknas vid lekplatser och barn. Lekplatsen är inte alltid det mest uppskattade området för barn att leka på, då aktiviteterna där är förutbestämda och inte låter barnen fantisera (Grahm 1997 sid. 52 & 53).

2.2 EKOLOGISKA OCH PEDAGOGISKA VÄRDEN

Något som framhålls i litteraturen är de ekologiska värdena med vild natur i staden (Gilbert 1992, Jorgensen & Tylecote 2007, Millard 2004). Gilbert (1992 sid. 5-29) var tidig med att påpeka de biologiska och pedagogiska värdena med "wastelands". Han kallar områdena för "urban commons" och menar att dessa områden kan vara framgångsrika

vilda habitat med en hög koncentration av olika arter och tydliga årstidsförändringar som kan vara ett spännande tillskott till stadens landskap (Gilbert 1992 sid. 5 & 28). Gilbert menar vidare att dessa platser ofta har en lokal karaktär och är passande för att studera ekologi till exempel genom att identifiera olika arter och att studera människans påverkan på en miljö.

Områden i staden med självsådd vegetation är ofta unika växtplatser påverkade av den urbana miljön (Millard 2004 sid. 45). De kan rymma många ovanliga arter, som i Nottingham, England där mer än en tredjedel av alla ovanliga arter i staden fanns på "försummad" mark. (Millard 2004 sid. 45) Författaren menar vidare att det är viktigt med spontan vegetation på övergivna marker för stadens grönstruktur och att den spontana vegetationen kan bidra till den estetiska kvalitén i det urbana landskapet, förbättra luftföroreningar och hjälpa till med mikroklimatet och dagvattenhantering. Områdena bidrar också till den biologiska mångfalden (Millard 2004 sid. 45).

Figur 1. Limhamns industriområde, Malmö. Områden med spontant etablerad vegetation kan vara unika växtplatser som rymmer ovanliga arter

I ett ekologiskt perspektiv har platser med vild natur något att bidra med till grönstrukturen i en stad, men att förbättra luftföroreningar och hantera mikroklimat och dagvattenhantering gör andra former av grönytor lika bra. Det unika med de övergivna och överblivna områdena är de kan ligga insprängda i staden och att de i vissa fall har speciella förutsättningar som gör att de kan rymma ovanliga arter och på så sätt bidra till den biologiska mångfalden. Det pedagogiska värdet i att kunna studera störningar i en miljö beroende på människans inverkan är något unikt för övergivna områden. Trots att det kan konstateras att vissa övergivna och överblivna områden har biologiska och ekologiska värden kvarstår frågan om hur högt de värderas. Grön mark i allmänhet kan

ses endast som service till befolkningen i en stad, då marken inte omedelbart drar in några pengar. Marken är dyrköpt inne i städerna och att spara biologiskt värdefulla platser ger, i alla fall på kort sikt, uteblivna inkomster till markägaren.

2.3 UPPLEVELSEVÄRDEN

Med upplevelsevärde menas här positiva faktorer som påverkar hur en person upplever en plats. Förutom ekologiska och pedagogiska värden tar Gilbert (1992 sid. 28) upp årstidsväxlingar och lokal karaktär som värden med "urban commons". Årstidsväxlingar har inget ekologiskt värde på det sättet att det till exempel bidrar till den biologiska mångfalden, men årstidsväxlingar kan vara ett upplevelsevärde då det kan ge en positiv upplevelse för besökarna av området.

Det finns forskning på vilka upplevelser människor föredrar när det gäller grönområden. Några av de mest kända, och som kommer att tas upp här, är Kaplan, Kaplan och Ryans forskning om faktorer en plats bör ha för att uppskattas samt Grahns parkkaraktärer.

2.3.1 Parkkaraktärer

Grönområdets utformning har en betydelse för hur vi utnyttjar dem (Berggren-Bärring & Grahns sid. 4). Parkkaraktärerna kan hjälpa till att identifiera vilka olika aktiviteter en plats kan rymma (Berggren-Bärring & Grahns sid. 5), de kan också ses som egenskaper eller kvaliteter hos en park som människor föredrar (Grahns 1991 sid. 218). Parkkaraktärerna har bearbetats av både Gahn själv och andra forskare och har omformulerats ett antal gånger genom åren. I Berggren-Bärrings och Grahns rapport *Grönstrukturens betydelse för användningen* från 1995 beskrivs parkkaraktärerna som:

- Det vilda
- Det artrika
- Det rymliga
- Det rofyllda
- Det lekfulla
- Det gröna torget
- Det festliga
- Det kulturella

De karaktärerna eller egenskaperna som skulle kunna passa in för platserna i detta arbete är: "Vild" och "Artrik". Karaktären "Lekfull" ska ha material som utstrålar att det är en miljö för barn, som till exempel lekutrustning (Berggren-Bärring & Grahns 1995 sid. 86), därför tas den inte upp vidare här. De andra karaktärerna har alla egenskaper som antingen inte passar in på övergivna områden med vild natur eller inte har någon egenskap som är en speciell karaktär för övergivna områden med vild natur.

Egenskapen "Vild" beskrivs enligt Grahns i sin avhandling *Om parkers betydelse* (1991 sid. 284) som ett område där vegetationen inte ser planterad ut utan verkar vara självsådd. Helst ska det inte finnas några stigar men om det förekommer ska det se ut som att de

bildats av sig själva. Områdets storlek har ingen större betydelse för denna karaktär (Grahn 1991 sid. 284). I en park med karaktären ”Artrik” ska man kunna hitta många olika arter och/eller biotoper på en begränsad yta (Grahn 1991 sid. 284).

I rapporten *Grönstrukturens betydelse för användningen* från 1995 har karaktärernas innehåll ändrats en del. Ett område med Karaktären ”Vild” ska förutom ovanstående vara lugnt och stilla samt vara helt opåverkat av människan (Berggren-Bärring & Grahn 1995 sid. 85). En artrik plats ses framförallt som en naturmiljö men kan även vara en kulturpräglad park som en botanisk trädgård (Berggren-Bärring & Grahn 1995 sid. 85 & 104).

Karaktären ”Vild” passar in som ett upplevelsevärde på områdena som utreds i det här arbetet på så sätt att naturen ofta är självsådd eller ser ut att vara det. På ruderatmarker är ofta vegetationen självsådd, andra övergivna områden kan ha planterad vegetation från början men utan skötsel blandas den upp med självsådda växter. Stigar kan ligga kvar från förr då området haft en annan funktion, som till exempel de upptrampade stigarna i Gyllins trädgård som kan uppfattas som nyligen uppkomna men som i själva verket är ett spår från platsens historia som plantskola (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 6).

Att området ska vara lugnt och stilla påverkas delvis av hur stort området är. I en stad finns det alltid ljud från bilar, andra människor och så vidare. Därför är det på ett mindre område i en urban miljö svårt att tillgodose just det kriteriet för den vilda karaktären. Liknande problem finns med kravet på en befrielse av allt som har med människan att göra. Övergivna och överblivna områden är alltid i någon form påverkade av mänsklig aktivitet. På en ruderatmark som till exempel Limhamns bangård eller Naturpark Südgelände i Berlin, Tyskland finns spåren av den nedlagda industrin kvar och gör besökaren medveten om att området inte enbart är format av naturen.

Att övergivna områden i urban miljö kan vara väldigt artrika har konstaterats tidigare i uppsatsen (Millard 2004 sid. 45). Ruderatmarker med speciella förutsättningar, bland annat vad det gäller jordmån, kan ha en stor artrikedom (Millard 2004 sid. 40 & 45). Övergivna platser som redan innan en förvildning har hyst många olika arter som övergivna kolonilotter, villaträdgårdar eller området Gyllins trädgård, skulle också kunna ingå i karaktären ”Artrik”.

Grahn (1991) skiljer också på natur och kultur när han delar upp karaktärerna och aktiviteterna i sin avhandling. I ett övergivet område med vild natur kan kultur och natur vara väldigt blandat och det kan vara svårt att avgöra vad som dominerar. Dessa områden kan vara svåra att värdera om kultur och natur ställs emot varann.

Figur 2. I "Naturpark Südgelände", Berlin är spåren från platsens tid som bangård tydliga

2.3.2 Fascination och preferensmatrisen

I boken *With people in mind* menar författarna Kaplan, Kaplan och Ryan (1998) att människor har två basala behov för att uppskatta sin omgivning: förståelse och utforskande. Förståelsen hjälper människan att begripa sin omgivning och ger en känsla av trygghet, utforskande handlar om att vilja att vidga sina vyer och ta reda på vad som finns runt nästa krök (Kaplan et al. 1998 sid. 10). I Preferensmatrisen delas förståelse och utforskande in i ett antal parametrar som en plats bör ha för att uppskattas. Sammanhållning och läsbarhet ökar förståelsen av en plats, komplexitet och mystik ger viljan att utforska (Kaplan et al. 1998 sid. 13-16).

Sammanhållning betyder enligt författarna att miljön är ordnad och organiserad i definierade områden. Läsbarhet har en plats med distinkta element och komponenter som gör att det lätt att orientera sig där (Kaplan et al. 1998 sid. 15). Komplexitet innebär en mångfald av beståndsdelar i miljön och på en plats med mystik finns en känsla av att det ständigt finns mer att utforska (Kaplan et al. 1998 sid. 14 & 16). Denna mystik verkar enligt Grahn (1991 sid. 284) vara uttalad i parkkaraktären "Vild".

Det har också visat sig att naturen har en positiv inverkan på människan bland annat genom att ha en rehabiliterande och återhämtande effekt på personer med mental utmattning (Kaplan et al. 1998 sid. 18). Begreppet fascination tas upp av författarna som en sådan återhämtande effekt. Människor blir fascinerade av bland annat naturliga processer såsom tillväxt och succession (Kaplan et al. 1998 sid. 20). Dessa processer kan återfinnas i övergivna områden med vild natur, då vegetationen där är lämnad åt naturen och processer som tillväxt och succession är påtagliga. Övergivna områden med vild vegetation borde alltså kunna ha en rehabiliterande effekt.

2.4 VÄRDEN FÖR BARN

Förutom lekplatser är det få platser i en stad som är gjorda speciellt för barn. Barn har också i förhållande till vuxna en begränsad rörlighet, vilket medför att är deras förhållande till miljön är väldigt intensiv (Grahn 1997 sid. 52). Barn trivs enligt Grahn (1997 sid.53) i ”mellanrum” det vill säga platser som inte är fyllda av vuxnas budskap och där funktionen inte är förutbestämd. Naturen är ett exempel på en sådan miljö, där barnen kan skapa sina egna platser och få fritt spelrum för sin fantasi (Grahn 1997 sid. 53). I en undersökning om hur barn utvecklas genom att vistas i natur jämfördes två daghem (Grahn 1997 sid. 52-57). Ett med en övervuxen naturmarksliknande trädgård som plats för barnen att leka, och ett annat med prydlig gård med välklippt gräsmatta och dyrbar lekutrustning. Undersökningen visade att barnen som fick leka på den naturmarksliknande gården hade en signifikant bättre motorisk utveckling än barnen på det andra daghemmet (Grahn 1997 sid. 52). Förutom balansförmågan, vigheten och styrkan förbättrades enligt studien även koncentrationsförmågan. Forskarna fann också att barnen på naturtomten ”verkligt kunde leka” och att naturen gav möjlighet att möta barnen på deras villkor.

Att barn uppskattar platser som upplevs som deras egna tar Kylin (2004) upp i sin avhandling om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang. Barns ”egna platser” verkar enligt Kylin (2004 sid. 11) ha större betydelse för barnen än till exempel lekplatser som utformade speciellt för barn. För att en plats ska upplevas som egen för ett barn är en manipulation av miljön med det material som finns till hands en viktig faktor (Kylin 2004 sid. 12).

Platser som Kylin beskriver i sitt arbete skulle kunna vara övergivna platser mer vild natur. En manipulation av utemiljön skulle inte förstöra någon skötselplan eller annan tänkt funktion, och materialen finns att tillgå i form av vegetation och andra naturmaterial som kan finnas på platsen. Något som ser skräpigt ut för vuxna kan vara väldigt värdefullt för barn om de kan göra platsen till sin egen. Idag är barn 10-12 år gamla innan de får röra sig ute på egen hand (Olsson Lieberg 2006 sid. 2), därför är det viktigt för barn att det finns platser att vara på nära hemmet. Denna funktion skulle de övergivna och överblivna områdena i urban miljö kunna fylla. Då är det inte den vilda vegetationen som är värdet utan områdets läge. Detta skulle dock försvinna om det togs ett beslut att exploatera en ”oanvänd” övergiven mark. Att man bygger ett nytt grönområde någon annanstans i staden är då en klen tröst.

2.5 DISKUSSION OM VÄRDEN

Övergivna områden med vild natur har både ekologiska värden som är viktiga för staden ut biologisk synvinkel och upplevelsemässiga värden som kan berika stadsbornas utemiljö. En del av värdena som övergivna områden har skulle också kunna finnas i andra typer av grönområden. Vildhet och artrikedom kan designas lika väl som att uppkomma naturligt. Även fascination som rehabiliterande effekt kan uppnås på andra sätt. Möjligheterna för barn att vistas i ”mellanrum” (Grahn 1997 sid. 53) och att skapa sina egna platser fungerar bra på övergivna platser med vild vegetation, men kan också skapas i designade miljöer. Om ett övergivet område med vild natur exploateras är det möjligt att det skapas en plats med liknande värden någon annanstans i staden, men det är givetvis ingen garanti. Även

om ett område skapas på en annan plats kan ett områdens värden försvinna där de behövs som mest.

De sociala värdena som tagits upp återfinns oftast inte i andra typer av grönområden då mer traditionella grönområden vanligen är mer ordnade och har tydligare funktioner. Att studera människopåverkade och störda miljöer samt ovanliga arter fungerar också bäst på övergivna områden med vild natur.

Figur 3. Limhamns industriområde, Malmö. Ett övergivet område med vild natur kan ha sociala värden som oftast inte förekommer i andra typer av grönområden

En ruderatmark eller ett annat övergivet område kan inte ersätta ett grönområde med många kvaliteter som en bredare grupp uppskattar, men det kan komplettera ett större områdes grönstruktur och bidra till en mångfald av upplevelser. Det behövs finparker, gröningar och större grönområden i en stad. Men det finns också behov av platser där barn kan skapa en egen värld och leka på sina egna villkor, samt platser som är fria att utnyttja till ändamål som det inte finns rum till någon annan stans i staden.

3. Attityder till övergivna områden med vild natur

I den här delen av arbetet tas olika attityder till övergivna områden med vild natur upp. Vid en översikt av litteratur som tar upp dessa områden kan det konstateras att attityden till dem är både negativ och positiv och att den skiljer sig en del mellan olika intressenter. Attityd definieras enligt Nationalencyklopedin som:

”förhållningssätt, att visa sin inställning till något genom till exempel kroppsställning eller kroppshållning” (Nationalencyklopedin 2010 [online])

I begreppet attityd ingår alltså inte bara ett tyckande utan också ett handlande, en persons attityd är direkt kopplat till hur personen agerar. Eftersom attityden till en plats och dess uppfattade värde hänger ihop, är målet att undersöka detta för att få en bredare bild av fenomenet övergivna platser med vild natur.

Enligt Jorgensen och Tylecote (2007 sid. 452) anses dagens ”wastelands” eller skräpmarker ofta vara icke-enheter som inte har något egenvärde och de visas ofta som vita fält på kartor. Platser i stadens utkant förbises också ofta av planerare på grund av att de kommer transformeras till någonting annat inom kort. Istället för att belysa dessa platser potential till temporära aktiviteter prioriterar man en framtida markanvändning, vilket kan vara en förlust då tillfälliga och kortlivade aktiviteter berikar den framtida markanvändningen (Qviström 2008 sid. 158).

1992 skrev ekologen Oliver Gilbert att övergivna platser med spontan växtlighet, länge varit ignorerade av ekologer, men att det nu började det bli en ändring på det. Andra författare tar också upp studier som visar på biologiska och rekreativa värden med övergivna platser med vild natur (Qviström 2008, Millard 2004). Spontan etablerad vegetation kan också bidra till den estetiska kvalitén i det urbana landskapet (Millard 2004 sid. 45). I Grönplanen för Malmö från 2003 tas vikten av ruderatmarker och gröna mellanrum för stadens grönsstruktur och den biologiska mångfalden.

3.1 SKRÄPMARK ELLER VÄRDEFULLT NATUROMRÅDE - TERMINOLOGI

Något som återkommer i litteraturen om övergivna platser är terminologin kring dem. Ett uttryck för en plats påverkar hur man tänker och agerar kring den (Qviström 2008 sid. 159). Områden som benämns som skräpmark eller ”wasteland” blir även uppfattade som mark utan värde, då själva ordet i sig innebär att platsen är värdelös. Strandängarna i Spillepeng i norra Malmö är ett sådant exempel. Spillepeng diskuterades att bli rekreationsområde redan i slutet av 1800-talet för att förbättra bristen på grönyta i norra Malmö (Qviström 2008 sid. 161). 1930 beskrevs Spillepeng som den sista biten orört land längs Malmös kust som skulle bevaras och användas som ett föredöme för de förstörda stränderna närmare stadskärnan (Qviström 2008 sid. 161). Hamnadministrationen i Malmö ville använda området till att dumpa organiskt avfall på och beskrev istället området som *icke* orört land utan några som helst estetiska kvalitéer (Qviström 2008 sid. 162). Spillepeng gick enligt Qviström från att vara värdefull orörd mark till skräpmark och började sedan användas som soptipp. Några år efter detta fick området smeknamnet ”skitpissen” av Malmöborna (Qviström 2008 sid. 162).

Att välja ord för att påverka uppfattningen av någonting förekommer även i andra delar av samhället. Städare fick byta namn till lokalvårdare och istället för att sparka anställda friställer arbetsgivare sin personal. Detta är inget nytt eller ovanligt, men det är förmodligen svårare att genom ordval få en etablerad park med hög status som Pildammsparken eller Kungsparken i Malmö att uppfattas som en plats till för att dumpa skräp på. Områden som traditionellt sett inte setts som värdefulla eller mark som inte drar in pengar löper troligen en större risk att bli undervärderade och illa omtalade. Det är lättare att få stöd för att exploatera en skräpmark än ett grönområde. Enligt Qviström (2008) beskrivs områden i stadens utkant ofta som skräpmark trots att alla dessa områden i själva verket inte är skräpiga. Det finns en förvirring i terminologin om vad som faktiskt är ett skräpigt område och vad som går under det epitetet (Qviström 2008 sid. 158 & 159).

Att använda språket för att påverka uppfattningen av en plats skulle också kunna användas för att få någonting att se bättre ut än vad det är. Om varje icke hårdgjord yta i en stad beskrivs som ett högkvalitativt grönområde ges en felaktig bild av hur grönstrukturen i själva verket ser ut.

3.2 MYNDIGHETERNAS ATTITYDER

3.2.1 Staten och Boverket

År 2003 gav regeringen Boverket i uppgift att utarbeta ett förslag till en hållbar stadsutveckling. Där anges förtätning av staden som ett medel för att ge attraktivitet, hållbarhet till stadskärnorna och för att spara värdefulla grönområden.

”Idag har vi en insikt om betydelsen av att vi utvecklar våra städer inåt – förnyar stadskärnor och kompletterar befintlig bebyggelse istället för att strö ut gles bebyggelse. Genom en intensivare användning av stadens gråmarker, impediment och övergivna industriområden, kan vi skapa en tätare stad med bättre livs-, arbets- och bostadsförhållanden utan att ta bort värdefulla grönområden.” (Boverket 2004 sid. 22)

Förtätningen av städerna ska ske på oanvänd ”gråmark” bland annat för att värna om grön- och vattenområden i och i närheten av tätorterna (Boverket 2004 sid. 60). En ökad förtätning får enligt rapporten inte heller medföra att kvalitativa grönområden försvinner till fördel för bebyggelse. Att grönområdena är lättillgängliga och nära påpekas också vara betydelsefullt för att människor ska nyttja dem.

Detta resonemang skulle kunna göra läsaren fundersam. Går det att båda förtäta befintlig bebyggelse och samtidigt ha en god tillgång till bostadsnära grönområden? Svaret på detta skulle kunna vara att bygga på marker som är oanvända och inte har några ”gröna” eller stadsmässiga funktioner. Men om dessa ”oanvända” marker inte är oanvända och impedimenten och de övergivna industriområdena har gröna kvaliteter, går det då att förtäta utan att kvalitativa grönområden försvinner? Om det inte går att både spara de övergivna och överblivna områdena och att samtidigt förtäta staden måste ett val göras. Det är möjligt att förtätning är det bästa och mest hållbara alternativet, men det beslutet borde tas med en medvetenhet om vad som kommer att gå förlorat.

3.2.2 Malmö kommun

Enligt Grönplanen för Malmö ska kommunen:

”[...] erbjuda en god livsmiljö med ett kvalitativt och tillgängligt utbud av olika gröna miljöer. Staden tätorterna och landsbygden ska präglas av rik och varierad natur- och kultur miljö med höga rekreativa och biologiska värden.” (Malmö stad 2003 sid. 8)

Vad det gäller övergivna ytor förekommer begreppen ruderatmark och impediment i Grönplanen från 2003. Ruderatmark som biotop föreslås öka i omfattning i många av Malmös stadsdelar (Malmö stad 2003 sid. 13, 119, 122 & 125). I Hamnen i Malmö föreslås det att de lite större ruderatmarkerna skyddas och bevaras. Dessa är dock i stor utsträckning redan detaljplanlagda för icke gröna ändamål (Malmö stad 2003 sid. 122). Ökning av ruderatmark i industriområdena i till exempel stadsdelen ”Innerstaden Öster” ska ordnas genom att bevara befintliga områden samt att ny ruderatmark tillkommer genom en minskning av andelen hårdgjorda ytor (Malmö stad 2003 sid. 127). Ruderatmark verkar ses av Malmö kommun som en landskapstyp och biotop av betydelse som kompletterar andra i stadens biotopsammansättning.

Figur 4. Limhamns bangård - en av Malmös ruderatmarker

Impediment står det inte så mycket om i Malmös grönplan. De beskrivs som små och smala ytor, som till exempel väggrenar och buffertzoner, och är ofta störda miljöer som endast har ett begränsat egenvärde för rekreation (Malmö stad 2003 sid. 33). De anses

dock kunna vara viktiga ur strukturell, biologisk och även estetisk synpunkt och fungerar ofta som länkar i den gröna strukturen.

Malmö kommun har samma syn som Boverket på tillväxten av staden, det ska ske främst genom att förtäta befintliga strukturer. Malmö stadsbyggnadskontor skriver i sin informationsskrift från 2009:

”Strategin i vår översiktsplan är att inte växa utanför den yttre ringvägen, utan i stället förtäta inåt och därmed inte konsumera mera av vår värdefulla åkermark.” (Planering i Malmö 2009 sid. 2)

Detta skulle kunna vara en förklaring till varför en del av de markerna i hamnen som enligt Grönplanen för Malmö ses som värdefulla redan är planerade för bebyggelse.

3.3 SKRÄCK OCH FÖRTJUSNING – BEFOLKNINGENS ATTITYDER

Synsättet på övergivna platser hos befolkningen i en stad är minst lika komplicerat som hos de professionella. Förhållandet till dessa områden är givetvis olika för olika människor, men kan också vara vitt skilt för samma person. Enligt en studie i om attityder till skogsområden i Birchwood, England sa en fjärdedel av dem som hade ett skogsområde eller annan grönyta som favoritplats i området, att de också skulle känna sig osäkra om de vistades själva i där (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 444). Att tycka om någonting och känslan av fara behöver enligt författarna inte vara motsatser utan kan samexistera på en plats. Det verkar också som att denna ambivalens även återfinns i andra urbana landskap (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 444).

När ett område överges och låts koloniserar av växter kan negativa känslor av den förändringen infinna sig. Natur som på kort tid tar över till exempel ett nedlagt industriområde kan för vissa symbolisera smärtsamma omställningar (Kowarik 2005 sid. 3). Liknande processer kan också ses som något positivt. Det rika växt- och djurliv som uppkommit i de övergivna områdena runt kärnkraftverket i Tjernobyl efter olyckan på 80-talet visar att naturen kan överleva och anpassa sig till de värsta av förhållanden, vilket kan ge en känsla av hopp (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 454).

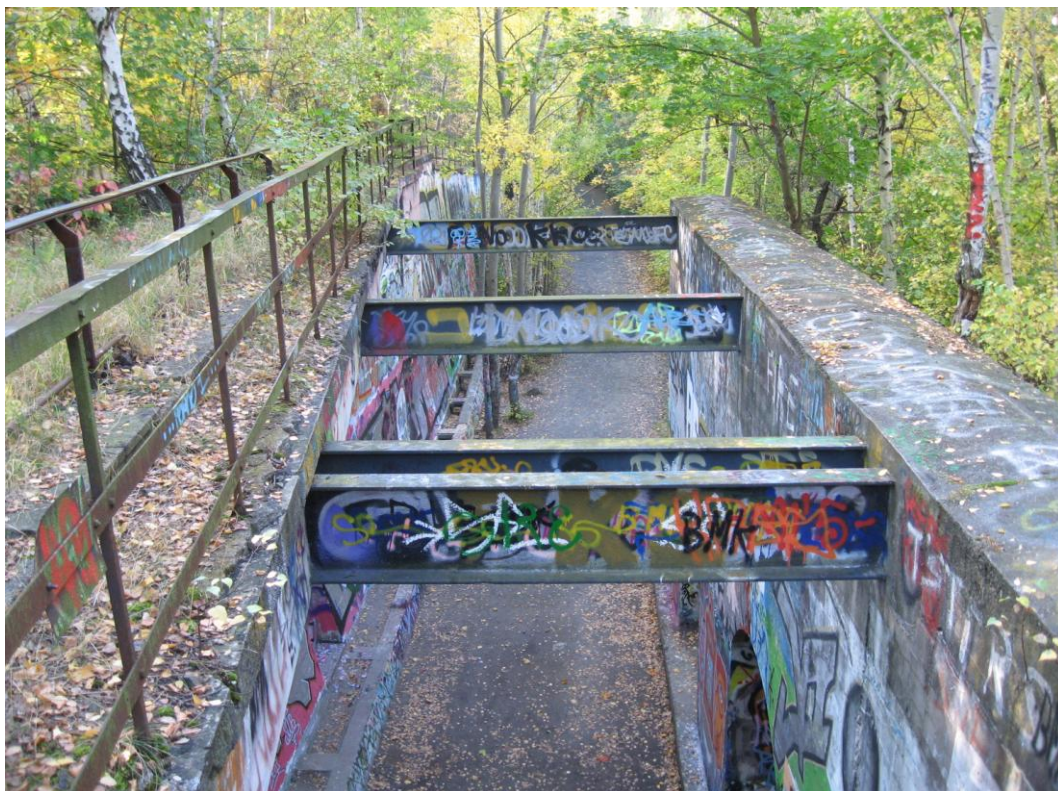
Kaplan, Kaplan och Ryan menar i sin bok *With People in Mind* (1998) att en miljö definieras av dess komponenter och hur dessa är organiserade i förhållande till varandra. Studier har gjorts där testpersoner har blivit visade bilder på olika miljöer och fått rangordna dessa utifrån hur mycket de tycker om dem. Miljöer som rangordnades lågt var stora vidder med monotona markmaterial som stora gräsfält, samt miljöer med tät vegetation och skymd syn som till exempel en tät skogsplantering (Kaplan et al. 1998 sid.11). Stora vidder antyder att ingenting händer, det finns inget att utforska. En tät vegetation med skymd syn kan väcka känslor av förvirring eftersom det är oklart vad som kan förväntas då synen är blockerad (Kaplan et al. 1998 sid.12). Vild natur på övergivna områden kan ha uppbyggnaden av tät vegetation och kan därför uppfattas som förvirrande och därmed uppskattas mindre. En nybildad ruderatmark kan ses som en stor vidd med monotont markmaterial där det inte finns något att utforska.

Figur 5. Gyllins trädgård, Malmö. Tät vegetation som skymmer synen kan väcka känslor av förvirring och rädsla

Detta kan kopplas till de enligt författarna basala behoven människor har av förståelse och utforskande som nämnds tidigare. När dessa behov inte uppfylls kan folk känna sig frustrerade och hotade och rädslor kan uppstå (Kaplan et al. 1998 sid. 31). Lösningen på dessa rädslor är enligt författarna bland annat ökad förtrolighet med platsen. När forskarna visade ett fotografi på en vild naturmiljö visade den sig inte vara omtyckt av personer som inte var vana vid den sortens miljöer (Kaplan et al. 1998 sid. 36). Författarna poängterar dock att detta inte betyder att vildare natur bör undvikas i alla lägen.

Mänskliga tecken kan både vara någonting som människor tycker om och som kan ses som ett tecken på hot eller en signal om att man bör vara aktsam (Kaplan et al. 1998 sid. 37). Stängsel eller murar ses ofta som positivt medan vandalism gör personer vaksamma (Kaplan et al. 1998 sid. 37). I ett övergivet område med vild natur i urban miljö kan det finnas en del mänsklig påverkan i form av skräp och även vandalism, detta kan då uppfattas som störande. Enligt Grahn (1991, sid. 287) är nedskräpning och att en plats ser tom och öde något som skapar osäkerhet och gör att en park undviks. Även bildandet av spontan vegetation på platser som ses som skräpmark, kan bidra till uppfattningen av platsen som misskött och skräpig (Millard 2004 sid. 46). Detta kan i sin tur leda till mer misskötsel och skräp (Millard 2004 sid. 46). Människor uppfattar mänsklig påverkan i form av olika sorters skötsel av landskapet som något positivt, eftersom att det signalerar omtanke (Kaplan et al. 1998 sid. 37). Att inte sköta om vegetationen på en övergiven plats kan då ses som ett tecken på att platsen inte är värdefull.

Figur 6. Naturpark Südgelände, Berlin. Mänsklig påverkan på en plats kan uppfattas både positivt och negativt.

Om övergivna områden med vild natur uppfattas som någonting negativt eller positivt beror på personen som upplever den, i vilket sammanhang det är och platsen i sig. Vilken bakgrund personen har, om personen är själv eller med andra på platsen och hur vegetationen är uppbyggd och om det finns skräp på platsen påverkar upplevelsen. Enligt Grahn (1997 sid. 54) kan naturen ge både känslor av trygghet och otrygghet, men hur den än upplevs ger den ett budskap som tolkas känslomässigt och relativt snabbt. Dessa känslor fascinerar oss vare sig naturen är hemsk eller idyllisk (Grahn 1997 sid. 54).

3.4 DISKUSSION OM ATTITYDER

Värden och attityder hänger starkt ihop, med ett negativt synsätt kan eventuella värden på en plats förbises. Benämningen av en plats påverkar uppfattningen av den, både för de som bestämmer och de som ska använda platsen. I exemplet Spillepeng påverkade myndigheternas ordval och handlingar befolkningens attityd, och öknamnet "skitspissen" blev till. Men attityder kan ändras. Om en plats börjar benämnas med mer positiva ord skulle till exempel en park som undviks för att den ser öde ut och att man inte möter andra människor i den (Grahn 1991 sid. 287) kunna blir mer besökt och därmed också mer omtyckt. Ett förändrat språkbruk skulle också kunna medföra att potentialen till temporära aktiviteter i ett övergivet område började uppmärksammas mer. Terminologin kan också användas till få folk mer positivt inställda till att exploatera ett övergivet område.

Det finns många författare som tar upp biologiska värden med övergivna områden med vild natur. Det verkar alltså finnas ett erkännande av dessa värden, i varje fall hos en

del forskare inom området. Ett problem med övergivna platser med vild natur i staden är att de kan uppfattas negativt och även som skrämmande (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 444, Kaplan et al. 1998 sid. 37). Det ambivalenta förhållandet personer kan ha till dessa områden bör enligt Jorgensen & Tylecote (2007 sid. 458) inte ses som ett problem utan som en möjlighet. Dessa platser utgör också en kontrast till det sanitära landskapet som idag är den främsta stöttepelaren i den urbana utvecklingen (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 444).

Figur 7. Limhamns industriområde. Benämningen av en plats kan påverka dess uppfattade värde

Att vegetationen på en plats är oskött kan ses som ett tecken på att ingen bryr sig om den (Kaplan et al. 1998 sid. 36). Detta kan uppfattas som att platsen inte anses ha något värde och kanske är det därför de flesta människor föredrar mer tam och tuktad natur framför den mer vilda. Men hur bör till exempel en kommun förhålla sig till att vissa personer uppfattar dessa platser som någonting negativt? Idag är inte alla platser i en stad till för alla människor, det finns kanske ändå någon gräns för hur många som ska uppskatta och använda en plats i en stad för att den ska få finnas kvar. Vart den gränsen går kan inte detta arbete svara på.

4. Gyllins trädgård

Här presenteras Gyllins trädgård som området ser ut idag, platsens historia och vad som kommer att hända med området i framtiden. Information har bland annat hämtas från Malmö kommuns publikationer om Gyllins trädgård samt genom ett platsbesök i området, för att få en djupare inblick och skapa en personlig uppfattning av platsen.

Figur 8. Gyllins trädgård är en övergiven plantskola som ska göras om till naturpark

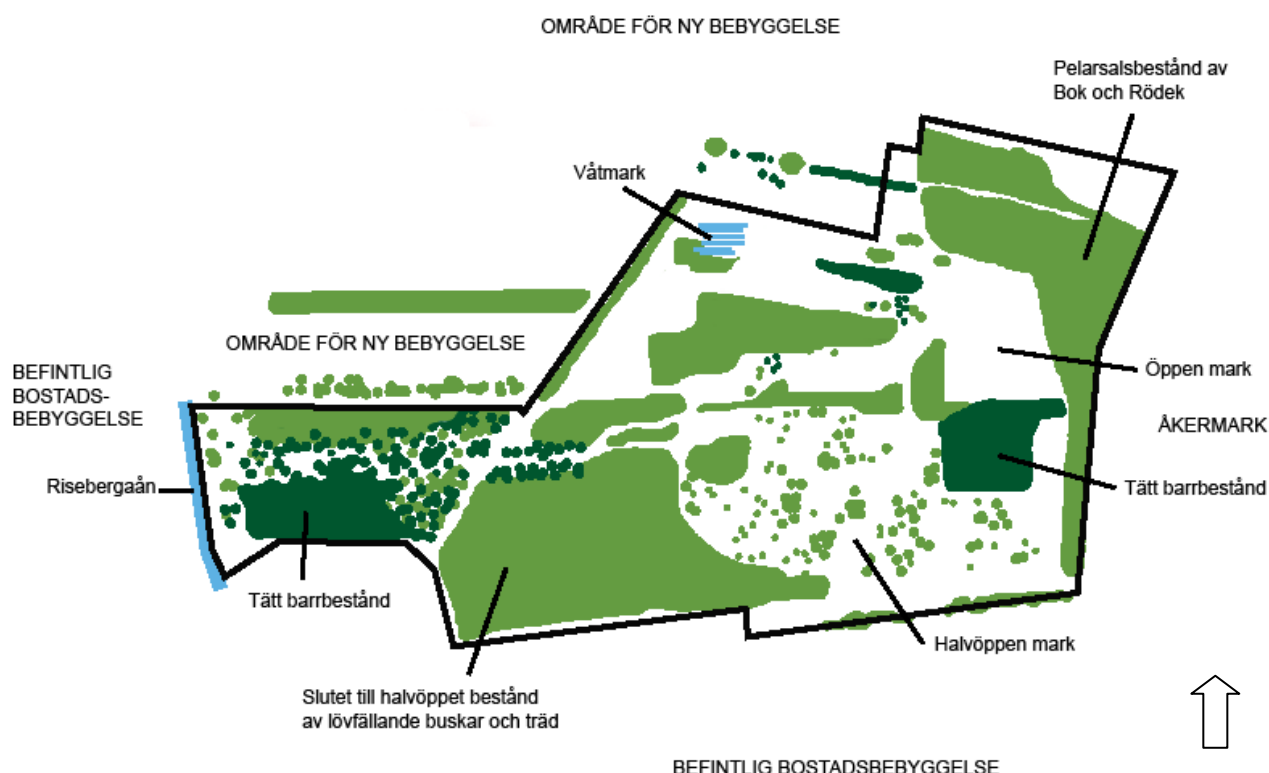
4.1 LÄGE OCH HISTORIA

Gyllins trädgård ligger i utkanten av östra Malmö, mellan inre och yttre ringvägen i anknytning till Kvarnby, Virentofta och Kungshälla. Det är ett 40 hektar stort område som är planerat för natur och rekreationsområde, bostäder, skola och service (Malmö stad 2003 sid. 108). 23 hektar av området planeras för att bli en naturpark för vilken en samrådsprocess pågår och som ska vara färdig i slutet av mars 2010 (Malmö stads hemsida [online] 2010a). Omkringliggande bebyggelse är idag småskalig bostadsbebyggelse, en skola ligger också i direkt anknytning till området. Mycket av områdets karaktär kommer från plantskolan Gyllins Rosendriveri som startades på platsen i början på 1900-talet av Knut Gyllin, känd för sina pion-, ros- och narcissodlingar (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 4). Anläggningen, som innehöll stora odlingsfält med läplanteringar ett antal växthus och en packningshall, drevs fram till 1970-talet då den lades ner. Marken har sedan dess varit i kommunal ägo (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid 5). Det finns även ett antal fornlämningar på och omkring platsen

innefattande en gammal vägdragning samt lämningar efter bosättningar (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 4).

4.2 GYLLINS TRÄDGÅRD IDAG

Gyllins trädgård har sedan handelsträdgårdens avveckling legat orörd i ca 40 år (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid.4) Området är idag till viss del avskärmat i norr på grund av byggandet, men har direkt kontakt med bostadsområden till väster och i söder. Landskapet är relativt kuperat med skånska mått mätt, med en högsta punkt längst i öster. Vegetationen på området skiftar mellan täta barrväxtbestånd, pelaraktiga bok- och rödeksbestånd och öppna till halvöppna marker, mer eller mindre igenväxta. Vegetationen är en blandning av kulturväxter från plantskoletiden och pionjärarter som etablerat sig spontant (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid.8). Det förekommer såväl gamla storsväxter som yngre träd, buskvegetation och örter. Skötseln idag har bestått av en röjning av buskar för att stimulera floran och insektslivet (Malmö stads hemsida [online] 2010b).

Figur. 9 Karta över Gyllins trädgård innan omvandlingen till naturpark. Skapad av Anna Brånhult

4.3 VÄRDEN PÅ PLATSEN IDAG

De ekologiska värdena på platsen betonas i grönplanen bland annat som en del av Risebergastråket, och enligt naturvårdsprogrammet uppnår Gyllins trädgård klass 2 vilket står för mycket högt naturvärde (Malmö stad 2003 sid.108). Områdets storlek och dess rika flora och fauna borde ha stora ekologiska och biologiska värden i kommunen. Som en del av ett grönstråk i kontakt med Risebergabäcken skulle det också kunna fungera som en del av en spridningskorridor för växter och djur. Gyllins trädgård anses också ha stor potential för utbildning och naturstudier (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid. 4, Malmö stad 2003 sid. 16).

Det är osäkert om vildhet som i parkkaraktär kan ses som en egenskap i Gyllins trädgård. En del av vegetationen är förvisso självsådd men stora delar av den är planterad och den människopåverkade känslan finns kvar i stora delar av området. En helt naturlig plats som skulle kunna kallas "Vild" kan återfinnas i något av de områden där fri succession har skapat täta bestånd av mindre träd och buskar. Om man väger in biten av att området ska se uråldrigt eller åtminstone gammalt ut, faller även dessa områden också utanför mallen.

Figur 10. En del områden i Gyllins trädgård kan uppfattas som vilda

Någon sorts vildhet är ändå befogat att tala om. Området har varit orört under en längre tid, vilket har gjort att vegetationen på sina ställen har fått ett vilt uttryck. Även om det ibland syns att det är planterat en gång i tiden, märks det att den växer fritt idag. Karaktären "artrikedom" passar bra in på Gyllins trädgård. Både en diversitet av arter och biotoper som våtmark, öppen och halvöppen mark samt tätare vegetation kan urskiljas i området. Flora och fauna har frodats under tiden då området varit orört och det finns en

rikedom på insekter och fåglar (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 8). Blandningen av kulturväxter och självsådda pionjärväxter kan också upplevas som artrik.

På grund av att området idag inte är skött som en park eller ett naturområde har platsen inte en föreskriven funktion på det sättet som dessa har. Gyllins trädgård skulle kunna ha den sociala funktionen av att vara en plats med frånvaro från sociala konventioner och ett område där aktiviteter kan utföras som det inte finns möjlighet till på andra platser i staden (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 455). Områdets storlek gör också att många kan samsas på samma plats och utöva olika aktiviteter utan att de behöver störa varandra, vilket annars skulle kunna vara ett problem på sådana platser.

Den rehabiliterande och återhämtande effekten *fascination* (Kaplan et al. 1998 sid. 20) kan återfinnas i Gyllins trädgård idag. Spontant etablerande av pionjärväxter och succession är processer som pågår i området. Mystik finns också i någon form på platsen. I programmet för naturparken till Gyllins trädgård beskrivs områdets karaktär som hemlighetsfull och mystisk. De historiska spåren och områdets förvildade karaktär kan väcka en känsla av att vilja utforska och kan upplevas som mystik.

Figur 11. Delar av Gyllins trädgård sköts idag bland annat för att stimulera insektslivet

Platsen har potential för att vara en av barn uppskattad plats eftersom att området ger möjlighet att fantisera och det inte är fyllt av vuxnas budskap. Det finns också gott om material att manipulera miljön med som är en viktig del av att barn ska känna att en plats blir deras egen (Kylin 2004 sid. 12).

4.4 FRÅN VILDMARK TILL NATURPARK – OMRÅDETS UTVECKLING

Enligt Malmö Stadsbyggnadskontors beskrivning till detaljplanen för naturparksdelen av Gyllins trädgård är naturparkens storlek, den uppvuxna vegetationen samt spåren från områdets historia som plantskola dess främsta tillgångar. Målet är att göra den södra delen av naturparken till en del med mer naturkaraktär och den norra delen till mer parkkaraktär (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid. 7). I de naturlika delarna ska man arbeta med den befintliga vegetationen och olika biotoper bevaras och utvecklas. I den norra delen av naturparken ska viss befintlig vegetation sparas och kompletteras med mer trädgårdslika tuktade inslag, som ska ge en koppling till områdets historia (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid. 7). Här ska också finnas funktioner som bland annat lekplats och samlingsplatser.

Figur 12. Del av Gyllins trädgård som ska få fortsätta att utvecklas fritt

Ett värde som ”Artrikedom” kommer Gyllins trädgård att fortsätta ha även efter ombyggnaden eftersom att man har som mål att bevara och utveckla olika biotoperna på platsen. Om naturparken kommer att bli mycket välbesökt kan det finnas det risk att vissa djurarter skulle kunna få det svårare att trivas i området. Någon form av vildhet kommer att finnas kvar i de områden som lämnas fria för utveckling, men området som helhet kan komma att ses mer som en park än en vild plats. Mystiken och vildheten som värde har ändå erkänts och vissa områden kommer att bevaras och få utvecklas fritt. Det ekologiska värdet området har idag kommer delvis att finnas kvar. Den ökade skötseln kommer dock att förhindra spontan etablering av växter på vissa områden, vilket skulle kunna minska den biologiska mångfalden. En ökad skötsel med till exempel slåtter skulle också kunna öka den biologiska mångfalden på området (Malmö kommuns hemsida [online] 2010b).

Tanken på barn finns med i planerna för området, bland annat ska en temalekplats byggas och hela parken ska enligt beskrivningen för detaljplanen för naturparken stimulera till lek och utforskande genom naturupplevelser (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid. 8). Platsen kommer att vara till för barn, men vuxnas budskap kommer att vara närvarande. I de mer orörda delarna skulle det kunna finnas "mellanrum" som barn trivs i (Grahns 1997 sid. 53).

Figur 13. Rester av snölekar i Gyllins trädgård

En annan aspekt är om området kommer att kunna behålla sin hemlighetsfulla och mystiska prägel (Gatukontoret, Malmö stad 2008 sid. 8) efter att området är omgjort till naturpark. Den mystiska och hemlighetsfulla karaktären kommer delvis att försvinna då platsen blir mer kulturpåverkad i form av skötsel, gångar, byggandet av en lekplats och så vidare. Besökandet av platsen kommer förmodligen också att öka i och med ombyggnaden och det nya bostadsområdet anslutning till naturparken. Ett exempel på detta problem är området Yosemite i Nordamerika som under 1860-talet var den första delen vildmark som avvarades till publika ändamål och rekreation i USA. Visionen var att öka tillgängligheten i området och ändå behålla platsens värden som det vackra landskapet och möjligheten till kontemplation (Whiston-Sprine 1996 sid. 93). Idag är Yosemite en populär urban park med omkring 2,5 miljoner besökare om året (Whiston-Sprine 1996 sid. 94). Platsens uttryck har alltså förändrats i hög grad och möjligheterna till kontemplation kan anses ha minskat. Enligt författaren återstår frågan hur en plats ska bli tillgänglig för besökare utan att de förstör det som de uppskattar platsen för från början. Detta problem kan finnas med många av övergivna platser med vild natur, om de skulle bli välbesökta så försvinner lite av deras värde. Värden som att en plats är "loose" eller att

den upplevs som vild eller mystisk är ganska lätt förgångna, därför är de svåra att planera för och ta hänsyn till i stadsplaneringen.

Värdet med Gyllins trädgård en plats utan någon förutbestämd funktion kommer att försvinna med transformationen till naturpark. Ett naturligt grönområde är dock mindre kontrollerat och organiserat än en bebyggd miljö, så en del av de aktiviteter som skulle kunna ha utövats under områdets tid som övergivet, skulle kunna fortsätta trots områdets omvandling.

Ett grönområde av Gyllins trädgårds storlek är enligt kategoriseringen i Malmös grönplan att betrakta som en stadspark (Malmö stad 2003 sid. 31). Enligt *Handlingsprogram för arkitektur och stadsbyggande* som antogs av kommunfullmäktige i Malmö 2005 ska naturparker som Gyllins trädgård förnyas och förädlas efter etableringsfasen och så småningom utvecklas mot stadspark (Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad 2010 sid. 3). Vad menas egentligen med en stadspark, och hur kommer den benämningen att påverka området? Enligt Malmös grönplan går stadspark under definitionen:

”Stor, mångfunktionell park som kan vara av intresse för hela kommunen. Erbjuder, utöver stadsdelsparkens utbud, ofta någon särskild attraktion. Kan fungera som plats för kulturarrangemang och festligheter.” (Malmö stad 2003 sid. 31)

Gyllins trädgård ska enligt planerna vara ett mångfunktionellt område och ha plats för kulturarrangemang och festligheter i den norra, mer parklika delen. Planerna för naturparken och utvecklingen mot stadspark motsätter alltså inte varandra, men folk kanske har en uppfattning om vad en stadspark ska innehålla och hur den ska se ut. Om Gyllins trädgård jämförs med andra mer välkända stadspark i Malmö som Pildammsparken, Slottsparken och Kungsparken, har området en mer ordnad och naturlig karaktär än dessa. Eftersom att språkbruket har betydelse för hur en plats uppfattas (Qviström 2008 sid. 159) skulle epitetet ”stadspark” kunna ge konsekvenserna av att Gyllins trädgård i framtiden kommer att utvecklas mot en mer ordnad parklik karaktär.

5. Avslutande diskussion

Målet med uppsatsen var att redogöra för vilka attityder det finns till övergivna områden med vild natur i staden samt vilka värden de har. Frågeställningarna formulerades ganska breda för att få en vid bild av vilka värden och attityder som kan förekomma. På grund av detta uppskattades en litteraturstudie vara det mest effektiva alternativet för att nå uppsatta mål. Intervjuer med användare och myndigheter hade varit en givande metod för att få en mer djupgående kunskap om attityder och upplevelsen av en plats, och är någonting som skulle kunna göras i en fortsatt studie.

Alla värden en övergiven plats med vild natur kan ha tas inte upp i den här uppsatsen, men några exempel som till exempel ekologiska, sociala och upplevelsemässiga värden har belysts. Attityder hos olika aktörer i stadens landskap har också berörts men är inte heller en fullständig beskrivning av situationen. Att beröra både värden och attityder har varit viktigt då dessa aspekter hänger ihop och att övergivna områden kan ses som platser utan egenvärde (Jorgensen & Tylecote 2007 sid. 452). Detta påverkar platserna bland annat genom terminologin, där benämningar som skräpmark och oanvänt område gör att platserna ses som mindre värdefulla. Språket är ett effektivt medel för att få sin vilja igenom och påverka folks uppfattning, vare sig det handlar om att reducera en plats värde eller att förhöja det. Att benämna ett övergivet område med vild natur som skräpmark bör göra dem mer utsatta för exploatering än om det kallas för ruderatmark.

I sökandet efter upplevelsevärden har områdena med vild natur setts som grönområden, för att undersöka om det går att bredda synen på gröna kvaliteter till att omfatta övergivna områden med vild natur. Jag anser att det är möjligt, då dessa områden kan ha kvaliteter som andra grönområden besitter, till exempel: ekologiska värden, estetiska kvaliteter och möjlighet till återhämtning genom fascination. Detta beror dock mycket på hur området ser ut. I den här uppsatsen har de övergivna områdena inte specificerats mer än att de ska innehålla oskött vegetation och alla sådana platser innehåller inte dessa värden. Det behövs mer specifik information om varje plats för att redogöra för dess potential som grönområde.

Oberoende av om man ser övergivna områden med vild natur som grönområden eller ej är det ett faktum att många människor inte uppskattar det vilda och människopåverkade uttrycket ett övergivet område med vild natur kan ha (Kaplan et al. 1998 sid. 36 & 37). Detta kan bero på faktorer som tagits upp i detta arbete som bristen på förståelse och utforskande (Kaplan et al. 1998 sid. 31), störande faktorer som skräp och mänsklig påverkan (Grahm 1991 sid. 287, Kaplan et al. 1998 sid. 37) eller att den oskötta vegetationen ses som ett tecken på att ingen bryr sig om platsen (Kaplan et al. 1998 sid. 36). Det skulle också kunna ha kulturella och historiska orsaker. Jorgensen och Tylecote (2007 sid. 45-51) har skrivit om hur synen på vildmark genom historien har påverkat dagens syn på vilda urbana områden, vilket är något som hade varit intressant att undersöka mer. Uppfattningen om vad som är vilt borde också ändras med vad en person har för erfarenheter och vad den personen är van vid. I en stads som Malmö med lite sparad natur kanske befolkningen har lägre krav på vad som behövs för att ett område ska upplevas som vilt.

Ett problem med övergivna områden och barn är att vuxna inte låter barnen leka på sådana plaster med rädsla för slängda eller kvarglömda föremål som barnen kan stöta på. Även om det inte skulle förekomma någonting för barn farligt på platsen skulle en

osäkerhet gällande övergivna områden hos vuxna i allmänhet göra att barnen hindras från leka där.

Vildmark och natur kan vara förknippat med starka känslor, både positiva och negativa. Detta är någonting man bör vara medveten om och det är också någonting som kan tas till vara i urbana miljöer. Eftersom övergivna områden med vild natur i staden inte uppfattas som positiva av en bred grupp av människor anser jag inte att dessa områden bör ersätta grönområden med många olika kvaliteter och användningsområden som uppskattas av en bred publik. De skulle dock kunna bidra med värden som är unika för övergivna områden med vild natur, som en lokal karaktär på växtligheten och möjligheten att studera människans påverkan på en miljö (Gilbert 1992 sid. 28 & 29). Dessa värden är svåra att ersätta med designade grönområden eftersom att de övergivna miljöerna kan ha speciella förutsättningar som till exempel gör en ovanlig flora möjlig.

Upplevelsevärden som i Parkkaraktärerna och Kaplan, Kaplan och Ryans sammanhållning, läslighet, komplexitet och mystik kan finnas i många olika former av grönområden. Upplevelsevärden som är unika för övergivna områden med vild natur har just med det övergivna och odefinierade att göra, att det inte finns någon föreskriven funktion på områdena. För att de sociala värdena på en övergiven plats ska finnas behöver det inte nödvändigtvis växa någonting där, men vissa aktiviteter som kan utövas på en sådan plats behöver kanske en grön ram. Dessutom kan de sociala värdena kombineras med rekreativa värden om det finns växtlighet på platsen.

Människors behov av grönska och urbana kvaliteter blir en konflikt i stadens markanvändning när befolkningen vill bo centralt med all bekvämlighet det medför och samtidigt ha tillgång till rekreation. Om Malmö kommun vill nå upp till sitt mål om att ha en mångfald av olika typer av grönområden kan det vara värt att bevara de övergivna platserna med vild vegetation. Kommuns attityd till övergivna områden med vild natur är i grönplanen för Malmö positiv då det sätts värde på ruderatmarkerna och delvis även impedimenten. Samtidigt har kommunen förtätning som planeringsstrategi för expansionen av staden (Stadsbyggandskontoret, Malmö stad 2009 sid. 2). Hur detta ska kombineras har det tyvärr inte funnits tid till i detta arbete att sätta sig in i.

Något som också hade varit intressant är att undersöka närmare i det här sammanhanget är ett övergivet område med vild natur som ska exploateras av bebyggelse, och vad konsekvenserna av det skulle bli. Gyllins trädgård kommer med omvandlingen till naturpark få en annan karaktär, men en del av de befintliga naturvärdena kommer att finnas kvar och en del andra kommer att tillkomma. Ett område som skulle bebyggas hade kanske gett ett ännu intressantare perspektiv till uppsatsen. Något som också hade varit intressant att undersöka är vem som faktiskt äger marken som dessa övergivna platser med vild natur finns på, eftersom att det spelar stor roll för hur de kan utnyttjas i planeringen av urbana miljöer.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns värden på övergivna platser med vild natur som är unika för dessa områden och att de kan bidra till mångfalden av grönytor i en stad. Dessa områden har faktorer som gör att de kan uppfattas negativt men har också kvaliteter som kan uppskattas. Språkbruk kan vara ett sätt att påverka attityden till dessa platser och kan även ha en inverkan på platsens uppfattade värde. Myndigheter som Boverket förespråkar en förtätning av staden på bland annat dessa ytor, vilket skulle kunna medföra att eventuella värden på dessa platser försvinner.

Referenser

Tryckta källor

Boverket (2004) *Hållbar utveckling av städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi* Boverket internt

Frank A & Stevens Q (2007) *Loose space – possibility and diversity in urban life* New York: Rutledge

Gatukontoret, Malmö stad (2008) *Program för naturpark Gyllins trädgård*

Gilbert O (1992) *The flowering of the cities, The natural flora of “urban commons”* Peterborough: English nature

Grahn P (1997) Lekar i skog ger barn identitet *Skog och forskning* 1 årg. 1997 sid. 52-57

Grahn P (1991) *Om parkers betydelse* Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Göteborg: Graphic Systems AB

Gustavsson M (2001) *4:e naturens parker – tillvaratagande och utveckling av ruderatmarkens rekreativa och pedagogisk värden* Examensarbete i landskapsarkitektur Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Jorgensen A & Tylecote M (2007) Ambivalent landscapes – Wilderness in the urban ineterstices *Landscape Reasearch* vol. 32 nr 4 årg. 2007 sid. 443-462

Kaplan R, Kaplan S & Ryan R.L (1998) *With People in Mind* Washington DC: Island Press

Kowarik I (2005) Wild urban woodlands: towards a conceptual framework i: Kowarik I & Körner S (2005) *Wild urban woodlands* Berlin Heidelberg: Springer sid. 1-32

Malmö stad (2003) *Grönplan för Malmö 2003* Malmö: Bäcklunds

Millard A (2004) Indigeonous and spontaneous vegetation: their relationship to urban development in the city of Leeds, UK *Urban Forestry & Urban Greening* 3 årg. 2004 sid. 39-47

Olsson Lieberg T (2006) Barn söker trygghet, spänning och utmaningar *Gröna fakta* 8 årg. 2006 Alnarp: Movium

Qviström M (2008) A waste of time? On spatial planning and “wastelands” at the city edge of Malmö (Sweden) *Urban forestry and Urban greening* 7 årg. 2008 sid. 157-169

Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad (2010) Samrådshandling Dp 5098 *Beskrivning tillhörande detaljplan för del av Gyllins trädgård (naturparken) i Husie, Malmö*

Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad (2009) *Planering i Malmö – information från Malmö stadsbyggnadskontor nr 2*. Malmö: Elanders tryckeri

Whiston-Spirne A (1996) *Constructing nature: The legacy of Fredrick Law Olmsted* i:
William Cronon (1996) *Uncommon ground – rethinking the human place in nature*
New York: W.W. Norton & Company sid. 91-114

Elektroniska källor

Malmö kommuns hemsida (2010a) Dp 5098, del av Gyllins trädgård (naturparken)
[online] Tillgänglig via:

<http://www.malmo.se/Medborgare/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Detaljplaner/Detaljplaner-Husie/Dp-5098-del-av-Gyllins-tradgard-naturparken.html>

[2010-03-08]

Malmö kommuns hemsida (2010b) Naturknutar [online] Tillgänglig via:

<http://www.malmo.se/Medborgare/Idrott--fritid/Natur--friluftsliv/Natur--och-rekreatiomsomraden/Naturknutar.html>

[2010-03-08]

Nationalencyklopedins hemsida (2010) Attityd [online] Tillgänglig via:

<http://www.ne.se/sok/attityd>

[2010-03-04]